

Fysisk fostran i svensk skola

Skolämnets historisk utveckling och relationen till idrotten i samhället

Jan Mustell 31/3 2008

Först något om historiska studier

- Definierar termer och begrepp
- Väljer perspektiv och analysram
- Förändring eller kontinuitet? Fyra huvudfrågor: *När? Hur? Varför? Vilka?*
- Källkritik
- Varför?
 - Ger perspektiv på vår tid
 - Egenvärde, allmänbildning
 - Kan vi lära av historien?

2

Skolgymnastikens förhistoria

1. I antiken ingår fysisk fostran som en naturlig del i skolsystemet (Platon)
2. Idéer växer fram
 1. J. Locke (1693) *Tankar om uppfostran*
 2. JJ. Rousseau (1762) *Emile*
3. Idéerna omsätts i skolor (Tyskland och Schweiz) - förändrad syn mot mer allsidig uppfostran...
4. Gymnastiksystem utvecklas på flera håll i Europa - Jahns turngymnastik i Tyskland och Linggymnastiken i Sverige...

3

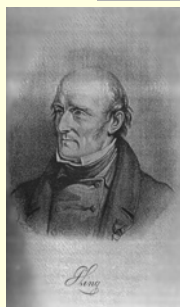
Motiven för att införa gymnastik i den svenska skolan

- Politiska och nationalistiska motiv (Sverige förlorade Finland 1809)
- Militära motiv (allmän värnlikt 1812)
- Hälso- och hygieniska motiv
- Rekreation i skolan (motvikt mot teoretiska studier)

4

"Etableringsfasen" 1813-1860

- PH Lings tankar
- GCI 1813
- Dåliga materiella villkor
- Få utbildade lärare
- Sjukgymnastik och militärgymnastik

Annerstedt (2001)

5

Fysisk fostran i den svenska folk- och grundskolan. Vad säger namnet?

- Gymnastik (1842)
- Gymnastik med lek och idrott (1919)
- Gymnastik (1969)
- Idrott (1980)
- Idrott och hälsa (1994)
- ??

6

Den svenska linggymnastiken

- Föregicks av idéer om fysisk fostran av Locke, Rousseau, Pestalozzi, GutsMuths m.fl.
- Per Henrik Ling - upphovsmannen, den kreativa kraften, skapade ett enhetligt gymnastiksystem
- 1813 GCI
- Sonen Hjalmar Ling - systematiserade faderns verk, dagövningar
- Sveriges största pedagogiska och kulturella export!

7

Linggymnastikens teori och praktik

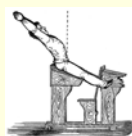
Fyra delar

- Pedagogisk gymnastik
- Militär gymnastik
- Sjukgymnastik
- Estetisk gymnastik (kvinnogymnastik)

2000 övningar

- Konstruerade precisionsövningar (i takt)
- Liksidighet
- Kollektivism
- Kommando
- Påstådd vetenskaplighet (läkarkunskap)
- Principer: rörelseverkan, rörelseformen, det rationella urvalet, progressionen

8

Hävn, på t. o. Kn-
böja, m. Höfstat.

9

”Militära fasen” 1860-1890

- Soldatträning (flickorna försumrades)
- Militär och pedagogisk gymnastik
- Hjalmar Lings dagövningar (isolerade och konstruerade precisionsrörelser)

Annerstedt (2001)

10

”Stabiliseringsfasen” 1890-1912

- Ämnet stabiliseras och legitimeras
- Förbättrade materiella villkor
- Linggymnastik - pedagogisk gymnastik
- Idrottsanhängare börjar ifrågasätta linggymnastikens monopol...
- Lek infördes och några idrottsliga inslag

Gymnastikövning för män
som utövas för att
förbättra sin fysik.

Annerstedt (2001)

11

Gymnastikhus

Bild 4: Gymnastikhus i Helsingborg. Exteriör. Fotograf från 1860-talet, Kårebo.

Bild 5: Gymnastikhus i Helsingborg. Interiör. Fotograf från 1860-talet, Kårebo.

12

Exempel på lektion (*Dagövning*) i början av 1900-talet

Inledningsvarv (2-3 min)

1. Ordningsrörelser
2. Cirkulationsbefrämjande övningar (gång/löpning)

A-varv (7-15 min)

1. Formella övningar (arm-, ben- och bålövningar)
2. Fristående jämviktsövningar
3. Svikhopp
4. Lek

B-varv (20-30 min)

1. Formella övningar samt färdighets- och funktionsövningar vid ribbstol
2. Balans-, häv- och vighetsövningar (i redskap)
3. Formella övningar
4. Gång, svikhopp och löpning
5. Hopp
6. Lek (eventuellt)

Avslutningsvarv (1-3 min)

Samling, disciplinering, nedvarvning

13

Konflikten mellan idrottsrörelsen och lingianismen

"Den mest centrala och intressanta konflikten i svensk idrottshistoria"

- Personliga motsättningar
- Maktkamp
- Ideologiska meningskiljaktigheter

Lindroth (1995, s. 221)

14

Idrottsrörelsens ideologi (Viktor Balck)

- Stärker individen och därmed den egna nationen
- Framgångar i internationella tävlingar ger heder och prestige
- Idrottens värde för försvarandet av fosterlandet
- Mellanfolklig förbrödring
- Föreningsband mellan skilda samhällsklasser
- Positiv inverkan på karaktär, moral och psykiskt välbefinnande

Viktor Balck

Lindroth (1995)

15

Linggymnastikens kritik mot idrotten

- Ensidighet - osund kroppsutveckling
- Rekryteringsunderlag för elitism
- Nationalism: mot internationalisering...
- Gymnastik står över andra idrotter
- Mot idén med tävlingar och rekord
- Moraliskt degenererande; individualism, äregirighet, övermod, exhibitionism m.m.

Lindroth (1995)

16

Jämförelser mellan gymnastik och sport (mitten av 1900-talet)

Kroppsideal

Rörelser

Form

Mening

Utövare

Social bärare

Sammanhang

Gymnastik

allsidighet, symmetri/harmoni

bundna

dagövning/ uppvisning

hälsa

bredd

skola/stat

nationellt

Sport

specialisering, ensidighet

fria

träning/tävling

rekord/vinst

elit

föreningsliv/

civilt samhälle

internationell

Ljunggren (1999)

17

"Brytningsfasen" 1912-1950

- Lings dagövningar dominerar
- De vetenskapliga principerna ifrågasätts
- 1919 "Gymnastik med lek och idrott". Mål: sund allsidig kroppsutveckling, god kroppshållning, ergonomiskt rörelse- och vilosätt, lust för fortsatta kroppsövningar, befordra kraft, hälsa och levnadsglädje
- För flickor; estetiska övningar
- För pojkar; tävling och prestation
- 1928: 4 lektioner/v + 15-20 idrottsdagar

Annerstedt (2001)

18

Orsaker till Linggymnastikens tillbakagång

- Stelnade former, dogmatism
- Gymnastikens utvecklingen (Maja Carlqvist - mjuka rörelser till musik)
- Vetenskapligheten ifrågasätts (av fysiologer)
- GCI:s organisatoriska förändring (militär-gymnastik och sjukgymnastik åtskiljs)
- Idrottsrörelsens frammarsch

Lindroth (1995)

19

Kropp och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962

- Ur Linggymnastiken utvecklades en särskild kvinnogymnastik byggd på uppfattningar om fysiska och psykiska skillnader mellan könen
- Styrddokumentet gör åtskillnad mellan könen i puberteten gällande riktning på kroppsövningarna
 - Pojkar – kampövningar och redskapsgymnastik > kraft, styrka och uthållighet
 - Flickor – rörelser och övningar > mjukhet, smidighet och behag
- Tävlingsidrotten blev främst pojkarnas område. Idrotten utvecklade deras aggressivitet och tävlingsinstinkt. För kvinnorna sågs idrotten mer som en hälsosam och motionsgivande lek
- Fysiologerna (främst Åstrand) tar död på myten om puberteten som en skör och riskfylld tid. Även flickor kan ägna sig åt hårt fysiskt arbete

Lundquist Wanneberg (2002)

20

"Fysiologiska fasen" 1950-1970

- Fysiologin ämnets vetenskapliga bas
- Konditionsbefrämjande övningar 3 ggr/v
- Lgr 62 "Gymnastik med lek och idrott" - mycket regelstyrd, ämnets målsättning bredare än tidigare: socialt fostrande, estetisk fostran
- Lek och idrott i friare former
- Lgr 69 "Gymnastik" - fysisk, social och estetisk utveckling, elevmedverkan, individualisering, samarbete skola och fritid

Annerstedt (2001)

21

"Osäkerhetsfasen" 1970-1994

- Samhällsvetenskaplig forskning om ämnet: stor inaktivitet på lektionerna, stor skillnad i tid till olika moment...
- Färre centrala anvisningar och direktiv
- Idrottsrörelsen påverkar innehållet
- Lgr 80 "Idrott" - fysisk, psykisk och social utveckling, ämnets innehåll vidgas (t.ex. ekologi), samundervisning införs
- Debatt i media i början av 90-talet kring ämnets existens

Annerstedt (2001)

22

"Hälsofasen" 1994 -

- 1994 "Idrott och hälsa" - ämnets innehåll förändras, tydligare hälsoperspektiv, minskad betoning av idrottsliga färdigheter
- Minskad tid (460 timmar, sedan 500)
- Ökad lokal frihet: innehåll, arbetssätt och tidstilldelning
- Starka reaktioner mot kursplanen från Idrottsrörelsen, Skolidrottsförbundet, Idrottslärarkåren samt Idrottshögskolan!

Annerstedt (2001)

Sandahl (2005)

23

Idrottsämnets innehåll i grundskolans kursplaner 1962-1994

Lgr 62 / Lgr 69

Huvudmoment

Gymnastik
Dans
Lek
Bollspel
Friidrott
Orientering
Skridskoåkning
Skidåkning
Simning

Lgr 80

Huvudmoment

Gymnastik
Hälsa, hygien och ergonomi
Bollspel och lekar
Friidrott
Orientering och friluftsliv
Lek
Simning och livräddning
Skidåkning
Skridskoåkning, iskunskap och livräddning

Sandahl (2005)

Lpo 94

Kunskapsområden

Rörelse, rytm och dans
Natur och friluftsliv
Livsstil, livsmiljö och hälsa

24

Aktuella studier om ämnet: Normer och praktik...1962-2002

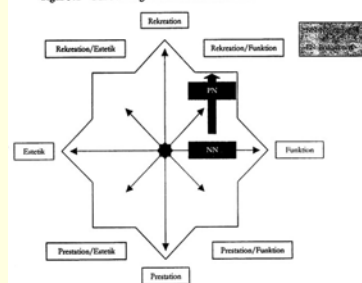
- Idrottsämnets tidstilldelning samt samundervisning har påverkat ämnet
- Överens om målsättning > funktion/rekreation
- Innehållet har i praktiken inte förändrats i lika stor utsträckning som kursplanerna!
- Materiella förutsättningar påverkar ämnet
- Olika intressenter (idrottslärarkåren, RF, IH) har påverkat praktiken men inte kursplanerna i lika hög grad

Sandahl (2005)

25

Målsättningen: funktion/rekreation

Figur 9.1 – Målsättningar med idrottsämnet 1960-2000

Sandahl (2005)

26

Innehållet i undervisningen

Huvudmoment	1968	1984	2001
■ Bollspel	29%	38%	30%
■ Gymnastik	33,5	29,2	13,8
■ Fysisk träning			13,7
■ Friidrott	16,7	17,2	9,8
■ Dans	4,5	5,3	12,3
■ Orientering	3,3	6,0	
■ Friluftsliv			9,0
■ Teori	2,7	3,0	3,6
■ Simning	4,5	1,0	5
■ Skridsko	3,3		
■ Övrigt	2,2		2,4

Sandahl (2005)

27

Referenser

- Annerstedt, Claes, Peitersen, Birger & Rönholt, Helle (2001). *Idrottsundervisning. Ämnet idrott och hälsas didaktik*. Göteborg: Multicare
- Blom, K Arne & Lindroth, Jan (1995). *Idrottens historia*. Farsta: SISU idrottsböcker
- Lundquist Wanneberg, Pia (2004). *Kroppens medborgarfostran. Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919-1962*. Stockholms universitet.
- Ljunggren, Jens (1999). *Kroppens bildning. Linggymnastiekns manlighetsprojekt 1790-1914*. Stockholm: Brutus Östling
- Sandahl, Björn (2005). *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962-2002*. Stockholm: Carlsson

28